SOG'LIQNI SAQLASHDA BIZNES MODELLARINI TAKOMILLASHTIRISHDA DAVLAT-XUSUSIY SHERIKLIKNING ROLI

B.B.Qarshiev
Samarqand Iqtisodiyoti va servis instituti tadqiqotchisi, Samarqand
Bqarshiyev@gmail.com, +998 93 725 72 43
https://doi.org/10.5281/zenodo.24021114

Annotatsiya. Maqolada sog'liqni saqlash tizimida biznes modellarini takomillashtirishda davlat-xususiy sheriklik (DXSh) mexanizmlarining ahamiyati tadqiq etilgan. Zamonaviy sharoitda aholiga sifatli va qulay tibbiy xizmatlar ko'rsatish, sog'liqni saqlash infratuzilmasini modernizatsiya qilish, xususiy investitsiyalarni jalb etish hamda innovatsion texnologiyalarni joriy qilishda DXSh muhim institutsional mexanizm sifatida namoyon bo'lmoqda. Maqolada DXSh asosida shakllanadigan biznes modellarining asosiy xususiyatlari, davlat va xususiy sektor o'rtasida vazifalar va risklarni taqsimlash mexanizmlari, raqamli tibbiyot, telemeditsina, tibbiy klasterlar va innovatsion xizmatlarni rivojlantirish imkoniyatlari yoritilgan. Shuningdek, O'zbekistonda sog'liqni saqlash sohasida DXSh mexanizmlarini takomillashtirishning ustuvor yo'nalishlari asoslangan.

Kalit so'zlar: davlat-xususiy sheriklik, sog'liqni saqlash, tibbiy xizmatlar, biznes modeli, xususiy investitsiyalar, innovatsiyalar, raqamli tibbiyot, telemeditsina, tibbiy infratuzilma, investitsiya.

Kirish. Sog'liqni saqlash tizimi mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishida muhim o'rin tutadi. Aholi sonining o'sishi, tibbiy xizmatlarga bo'lgan talabning ortishi, yangi texnologiyalarning paydo bo'lishi va tibbiy xizmatlar sifatini oshirish zarurati sog'liqni saqlash sohasida boshqaruv va moliyalashtirishning yangi mexanizmlarini joriy etishni talab etmoqda.

An'anaviy sharoitda tibbiy muassasalar faoliyati asosan davlat budjeti mablag'lari hisobidan moliyalashtirilib, xizmat ko'rsatish jarayoni davlat muassasalari tomonidan amalga oshirilgan. Biroq zamonaviy talablar sog'liqni saqlash tizimida davlat resurslari bilan bir qatorda xususiy kapital, innovatsion texnologiyalar va tadbirkorlik tashabbuslaridan samarali foydalanish zaruratini yuzaga keltirmoqda.

Shu nuqtayi nazardan, **davlat-xususiy sheriklik (DXSh)** sog'liqni saqlash sohasida yangi biznes modellarini shakllantirish va mavjud modellarni takomillashtirishning muhim vositalaridan biri hisoblanadi. DXSh orqali davlat ijtimoiy vazifalarni bajarishni davom ettirgan holda, xususiy sektorning investitsiyaviy, texnologik va boshqaruv salohiyatidan foydalanishi mumkin.

Davlat-xususiy sheriklik — davlat va xususiy sektor o'rtasida uzoq muddatli hamkorlik asosida muayyan ijtimoiy yoki iqtisodiy ahamiyatga ega loyihalarni amalga oshirish shaklidir. Sog'liqni saqlash sohasida DXShning asosiy maqsadi davlat va xususiy sektor imkoniyatlarini birlashtirish orqali tibbiy xizmatlar sifatini oshirish, infratuzilmani rivojlantirish va investitsiyalarni jalb etishdan iborat.

DXSh asosidagi biznes modelining muhim xususiyati shundaki, unda har bir tomon o'zining nisbiy ustunliklaridan foydalanadi. Davlat tomonidan huquqiy va institutsional muhit, infratuzilma, ijtimoiy buyurtma hamda aholining tibbiy xizmatlarga bo'lgan ehtiyoji ta'minlanishi mumkin. Xususiy sektor esa investitsiya, zamonaviy texnologiyalar, boshqaruv tajribasi, marketing va xizmat ko'rsatish innovatsiyalarini taklif etadi.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Natijada davlatning moliyaviy yuki qisman kamayadi, xususiy sektor uchun yangi investitsiya imkoniyatlari yaratiladi, aholi esa sifatli va zamonaviy tibbiy xizmatlardan foydalanish imkoniyatiga ega bo'ladi.

Sog'liqni saqlashda DXShdan foydalanishning birinchi muhim yo'nalishi — **tibbiy infratuzilmani rivojlantirish**. Yangi shifoxonalar, diagnostika markazlari, laboratoriyalar, reabilitatsiya markazlari va ixtisoslashtirilgan tibbiy muassasalarni xususiy investitsiyalar asosida tashkil etish davlat budjetiga tushadigan bosimni kamaytirishi mumkin.

Ikkinchi yo'nalish — **tibbiy xizmatlarni raqamlashtirish**. Xususiy texnologik kompaniyalar bilan hamkorlik qilish orqali elektron tibbiy karta, onlayn qabul, telemeditsina, masofaviy diagnostika va bemorlarni monitoring qilish tizimlarini joriy etish imkoniyati kengayadi.

Uchinchi yo'nalish — **innovatsion tibbiy texnologiyalarni joriy qilish**. Zamonaviy diagnostik uskunalar, sun'iy intellekt asosidagi tahlil tizimlari, robotlashtirilgan texnologiyalar va personalizatsiyalashgan tibbiyot xizmatlarini joriy etishda xususiy sektorning texnologik va investitsion imkoniyatlari muhim ahamiyatga ega.

To'rtinchi yo'nalish — **ixtisoslashtirilgan tibbiy xizmatlarni rivojlantirish**. Jumladan, kardiologiya, onkologiya, stomatologiya, reproduktiv tibbiyot, reabilitatsiya va boshqa yo'nalishlarda davlat va xususiy sektor hamkorligi yangi xizmat modellarini shakllantirishi mumkin.

Jadval 1

DXShning sog'liqni saqlashdagi asosiy biznes modellari

Biznes modeli	Davlatning roli	Xususiy sektorning roli	Kutiladigan natija
Infratuzilmaviy DXSh	Yer, infratuzilma, huquqiy qo'llab-quvvatlash	Investitsiya va qurilish	Yangi tibbiy obyektlar
Boshqaruv modeli	Institutsional nazorat	Boshqaruv va servis	Samaradorlikning oshishi
Raqamli DXSh	Normativ baza va integratsiya	Texnologiya va platforma	Raqamli tibbiy xizmatlar
Diagnostika markazlari	Aholi ehtiyojini shakllantirish	Uskuna va texnologiya	Diagnostika sifatining oshishi
Telemeditsina	Infratuzilma va tartibga solish	Raqamli servis	Hududiy qamrovning kengayishi
Innovatsion tibbiyot	Qo'llab-quvvatlash va tartibga solish	Investitsiya va innovatsiya	Yangi tibbiy mahsulotlar

Ushbu modellardan foydalanishda asosiy e'tibor xizmatning iqtisodiy samaradorligi bilan bir qatorda uning ijtimoiy ahamiyatiga ham qaratilishi lozim.

DXSh mexanizmlarining muhim afzalligi — tibbiy tashkilotlarda biznes jarayonlarining samaradorligini oshirish imkoniyatidir. Xususiy sektor, odatda, xarajatlarni optimallashtirish, mehnat resurslaridan samarali foydalanish, xizmat sifatini oshirish va bemorlarni jalb qilish bo'yicha innovatsion yondashuvlarni qo'llaydi.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Shu bilan birga, raqobat muhitining shakllanishi tibbiy muassasalarni bemorlarga yo'naltirilgan xizmatlarni rivojlantirishga undaydi. Bunda tibbiy xizmatning faqat hajmi emas, balki uning sifati, tezkorligi, qulayligi va natijadorligi muhim mezonga aylanadi.

DXSh biznes modelining yana bir muhim jihati — **risklarni taqsimlash**. Qurilish, investitsiya, texnologik yangilanish, talabning o'zgarishi va boshqaruv bilan bog'liq risklarning qaysi qismi davlat, qaysi qismi xususiy sherik zimmasiga tushishi shartnoma asosida belgilab beriladi. Risklarni ularni eng samarali boshqara oladigan tomonga biriktirish loyihaning umumiy samaradorligini oshiradi.

O'zbekistonda sog'liqni saqlash tizimini modernizatsiya qilish, xususiy sektor ulushini oshirish va zamonaviy tibbiy xizmatlarni rivojlantirish DXSh mexanizmlariga bo'lgan ehtiyojni yanada kuchaytirmoqda.

Ayniqsa, hududlarda zamonaviy tibbiy infratuzilmani shakllantirish, diagnostika xizmatlarini kengaytirish, xususiy klinikalarni raqamli platformalarga integratsiya qilish va telemeditsina imkoniyatlaridan foydalanish muhim yo'nalishlar hisoblanadi.

DXShning samarali ishlashi uchun, avvalo, **shaffof va barqaror institutsional muhit** zarur. Investor uchun loyihaning moliyaviy natijadorligi, huquqiy himoyasi va uzoq muddatli barqarorligi aniq bo'lishi kerak. Shuningdek, davlat tomonidan tibbiy xizmatlar sifati va xavfsizligi ustidan samarali nazorat tizimi ta'minlanishi lozim.

O'zbekiston sharoitida DXShni rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlari sifatida quyidagilarni ajratib ko'rsatish mumkin:

- tibbiy infratuzilmaga xususiy investitsiyalarni keng jalb qilish;
- davlat va xususiy klinikalar o'rtasida raqobat va hamkorlik muhitini shakllantirish;
- telemeditsina va raqamli tibbiy platformalarni rivojlantirish;
- tibbiy diagnostika va laboratoriya xizmatlarida DXSh modellarini kengaytirish;
- innovatsion tibbiy texnologiyalarni joriy etish uchun investitsiya mexanizmlarini takomillashtirish;
- xususiy tibbiy muassasalarni yagona axborot tizimlariga integratsiya qilish;
- tibbiy xizmatlar sifati va samaradorligini baholashning aniq mezonlarini joriy etish;
- davlat va xususiy sheriklar o'rtasida risklarni adolatli taqsimlash.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, davlat-xususiy sheriklik sog'liqni saqlashda zamonaviy biznes modellarini shakllantirish va takomillashtirishning muhim iqtisodiy-institutsional mexanizmi hisoblanadi. U davlatning ijtimoiy vazifalarini xususiy sektorning investitsiyaviy, texnologik va boshqaruv imkoniyatlari bilan uyg'unlashtirish imkonini beradi.

DXShning samarali qo'llanilishi natijasida tibbiy infratuzilmani modernizatsiya qilish, xizmatlar sifatini oshirish, innovatsion texnologiyalarni joriy etish va aholi uchun tibbiy xizmatlardan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish mumkin.

Shu bilan birga, DXShni faqat xususiy investitsiyalarni jalb qilish mexanizmi sifatida emas, balki sog'liqni saqlashda yangi qiymat yaratishga asoslangan biznes modellarini shakllantirish vositasi sifatida ko'rib chiqish maqsadga muvofiq. Bunda davlat ijtimoiy manfaatlarni himoya qiluvchi va strategik tartibga soluvchi subyekt sifatida, xususiy sektor esa innovatsiyalar, investitsiyalar va samarali boshqaruv manbai sifatida ishtirok etadi.

Kelajakda raqamli texnologiyalar, telemeditsina, sun'iy intellekt va personalizatsiyalashgan tibbiyotning rivojlanishi DXShning yangi shakllarini paydo qilishi mumkin. Bu esa O'zbekistonda tibbiy

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

xizmatlar bozorining raqobatbardoshligi va investitsiyaviy jozibadorligini oshirish bilan bir qatorda, aholi salomatligini muhofaza qilish tizimining iqtisodiy barqarorligini ta'minlashga xizmat qiladi.

Foydanilgan adabiyotlar ro'yhati

1. A.A.Abdullaev. Xorazmda tibbiyotining rivojlanish tarixi. Tibbiyot fanlari doktori ilmiy darajasini olish uchun dissertatsiya Moskva -1971 г. 431 s.
2. A.A.Qodirov. O'zbekiston tibbiyoti tarixi - Toshkent: IPO Ibn Sino. 1994.-223 s.
3. S.I.Indiaminov. Vrach faoliyatining xukukiy asoslari. O'quq qo'llanma. Toshkent, 2014, b.146
4. Maxmudova N. M. "O'zbekistonda ichki kasalliklarning rivojlanish tarixi" Toshkentdan "Fan", 1969 y.
5. P.Z.Hashimov, U.B. Mavlanov. O'zbekistonda sog'liqni saqlash tizimining rivojlanishi. // Iqtisodiyot va moliya, №4, 2012. https://cyberleninka.ru/article/n/razvitie-sistemy-zdravoohraneniya-v-uzbekistane

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.